

Peygamber ve Ehl-i Beyt'in Sünnetinde Ahlaki Eğitimin Hedefi

Çeviri: Nurcan Altun

Dr. Muhammed Davudi

Özet

Peygamber (saa) ve Ehl-i Beyt'in (as) sünnetinde ahlaki eğitimin nihai hedefi, kendi ahlaki vazifesini çeşitli şekillerde, müstakil olarak veya muteber mercilere başvurarak teşhis edebilecek, iç ve dış etkilerin tesiri altında kalmadan kendi görevleriyle amel edebilecek öğrencilerin eğitilmesidir.

Peygamber (saa) ve Ehl-i Beyt'in (as) sünnetine dikkat edilecek ve bazı beşeri ahlaki eğitim ekollerıyla kıyaslanacak olursa Peygamber'in (saa) ve Ehl-i Beyt'in (as) sünnetinde ahlaki eğitim hedefi, ne akli ve düşünceyi tamamen kenara atmakta, ne de gereğinden fazla büyütülmektedir. Aksine beşeri akli gerçek haddi ve ölçüsünde olduğu gibi görmektedir. Diğer taraftan onların sünnetinde vahyin yüce bir yeri olmasına rağmen hiçbir zaman beşeri aklın ve anlayışın yerine geçmemiştir. Diğer bir deyişle Peygamber (saa) ve Ehl-i Beyt'in (as) sünnetinde ahlaki eğitimin hedefi gerçekçi bir bakış açısıyla hem aklın hakkını vermekte hem de vahyin. Yani hiçbirini bir diğeri bahane edilerek uzaklaştırılmamaktadır.

Ahlaki Eğitimin Önemi

Müslüman âlimlerin görüşüne göre ahlak ilmi en yüce ilimdir. İbni Miskeveyh bu hususta şöyle söylemektedir: “Bu ilim diğer tüm ilimlerden daha iyidir. İnsanın davranışını, insan olduğu için iyileştirmeye çalışmaktadır.”¹

Bu yüzden İslam âlimleri Müslüman talebelere bütün ilimlerden önce ahlak ilmini öğrenmeyi ve nefis tezkiyesi yapmayı tavsiye ederler.

¹ İbni Miskeveyh, Tehzibu'l-Ahlak ve Tathiru'l-A'rak, s. 55.

Ahlak ve ahlak eğitiminin öneminin sırrı, insan ruhunun da bedeni gibi sağlıklı ve hastalıklı olabilmesinde gizlidir. Bu yüzden Allah Teâlâ münafıkların ruhunu hasta olarak nitelendirmekte ve haklarında şöyle buyurmaktadır:

“Onların kalplerinde hastalık vardır. Allah da hastalıklarını arttırmıştır.”²

Ruhi hastalıkların en önemlisi insanda rezil ahlakî sıfatların varlığıdır. Bu hastalığın varlığı kötü etkiler bırakır. Öncelikle bu hastalığa sahip olanların iyiyi kötüden, güzeli çirkinden, hakkı batıldan ayırma kudreti zayıflamaktadır. Meşhur atasözünde sağlam kafa sağlam vücutta bulunur denmektedir. Bu atasözü bedenin sağlığı için aklın salim olması gerektiğine dair önemli bir gerçeğe işaret etmektedir. Yani hakkın derk edilebilmesi ve iyinin kötüden, hakkın batıldan ayırt edilebilmesi için akıl sağlığı şarttır. Ama Kuran'ın bakış açısına göre insanın hakkı derk edebilmesi, iyiyi kötüden, güzeli çirkinden, hakkı batıldan ayırt etme gücüne sahip olması için beden sağlığının yerinde olmasının yanı sıra ruh sağlığına da sahip olması gerekmektedir. Mutaffifin suresinde şöyle okumaktayız:

“Ona ayetlerimiz okunduğu zaman eskilerin masalları der. Hayır, doğrusu onların işleyip kazandıkları şeyler kalplerinin üzerine pas olmuştur. Hayır, doğrusu onlar o gün rablerinden perdelenmişlerdir.”³

² Bakara suresi, 10. ayet.

³ Mutaffifin Suresi, 13-15. ayetler.

Günümüzde psikologlar insanın bazı bedensel hastalıklarının, ruhsal hastalıklarıyla bağlantılı olduğunu ispat etmişlerdir. Örnek olarak; ruhsal bir hastalık olan depresyon, sindirim sisteminde sorun yaratarak bazı özel sindirim hastalıklarına sebep olabilmektedir. Elbette ruhi hastalıklar, şahıs üzerindeki hoş olmayan etkilerinin yanı sıra, toplumu da etkilemekte ve toplumun neşe, huzur ve emniyetini yok etmektedir. Netice olarak böyle bir toplum, değişik alanlarda istediği hedeflere ulaşamayacaktır.

Ruhi hastalıklara müptela olanlar, huzurdan da mahrumdurlar. Kıskançlık, kendini büyük görme, kin tutma, öfke gibi hastalıklar insan ruhunda huzur ve sükûnet bırakmamakta, yaşantıyı çekilmez hale getirmektedir. Aynı mide rahatsızlıkları, ayak ağrısı, elin kırılması gibi bedensel hastalıkların insanın huzurunu kaçırmaması ve yaşamını altüst etmesi gibi... Ruhi hastalıkların, bedensel hastalıkların dışı vurmasına sebep olması da mümkündür. Günümüzde psikologlar insanın bazı bedensel hastalıklarının, ruhsal hastalıklarıyla bağlantılı olduğunu ispat etmişlerdir. Örnek olarak; ruhsal bir hastalık olan depresyon, sindirim

sisteminde sorun yaratarak bazı özel sindirim hastalıklarına sebep olabilmektedir. Elbette ruhi hastalıklar, şahıs üzerindeki hoş olmayan etkilerinin yanı sıra, toplumu da etkilemekte ve toplumun neşe, huzur ve emniyetini yok etmektedir. Netice olarak böyle bir toplum, değişik alanlarda istediği hedeflere ulaşamayacaktır.

Diğer taraftan bedenın sağlığını korumak için, sağlıklı bedenın özelliklerini, bedensel hastalıkları, hastalıkların sebeplerini ve tedavi yollarını bilmenin bir zaruret olması gibi, ruh sağlığını koruyabilmek için de sağlıklı ruhun özelliklerini, ruhi hastalıkları, hastalıkların sebeplerini ve tedavi yollarını bilmek bir zarurettir. Beğenilen ve beğenilmeyen davranışların özelliklerini bilen, beğenilmeyen özelliklerden kurtulmanın yolunu gösteren ilim, ahlak ilmi ve ahlak eğitimidir.

Bununla beraber insanın kişisel ve toplumsal saadeti, nefsin kirlerden arınıp temizlenmesine ve ahlakî faziletlerle süslenmesine bağlıdır. Allah Kuran-ı Kerim'de sonuncusu insanın nefesine edilen on yeminin ardından ve yapılması- yapılmaması, doğru olanı- olmayanı insanın nefesine ilham ettikten sonra şöyle buyuruyor:

“(Allah’tan başkasına tapmayarak) Nefsini yücelten kazanmış, (yaratıklara taparak) onu alçaltan da ziyana uğramıştır.”⁴

Belki de bu yüzden Allah Teâla, İslam Peygamberinin (s.a.a) risaletinin temel hedeflerinden birinin insanların nefislerinin

tezkiyesi ve arındırılması olduğunu beyan ederek şöyle buyurmuştur:

“O’dur ki ümmiler içinde, kendilerinden olan ve onlara Allah’ın ayetlerini okuyan, onları yücelten, onlara Kitabı ve hikmeti öğreten bir elçi gönderdi. Oysa onlar önceden açık bir sapıklık içindeydiler.”⁵

Peygamberimiz de (s.a.a) risaletinin hedefi güzel ahlakî özellikleri kemale ulaştırmak olarak açıklamış ve şöyle buyurmuştur:

“Ben güzel ahlakî tamamlamak üzere gönderildim.”⁶

Ahlak ve ahlak eğitiminin önemi, İslam ve İslam toplumlarına mahsus değildir. Edinilen tecrübeler insanın, dindar olsun olmasın her zaman, hatta modern dönemde ya da modern dönem öncesinde, ahlak ve ahlak eğitimine muhtaç olduğunu göstermektedir. Çağımızda batılı ülkeler deneysel bilim alanında ilerlemeler kaydettikçe ahlakî usullere, fazilete, ahlakî eğitime ilgiyi azalttılar ve bazı durumlarda ahlak ve ahlakî faziletlere karşı savaş açtılar. Ama yenilerde bu yönden kişi ve toplumun sağlığı ciddi zararlara uğradığı için, ahlak ve ahlakî faziletlere ve ardından ahlakî eğitime yönelik, şaşırtıcı derecede artış göstermiştir.

Lickona⁷ bu konuda şöyle söylüyor: “Gerçekten bize ne oluyor? Yeni doğanlar çöplüklerde, her yıl bir buçuk milyon ceninin kürtajı, çocuk istismarının her yıl

⁵ Cuma Suresi, 2. Ayet.

⁶ Tabersî, Mekarimu'l-Ahlak, s. 8.

⁷ Lickona, Thomas.

⁴ Şems Suresi, 9- 10. ayetler.

Çağımızda batılı ülkeler deneysel bilim alanında ilerlemeler kaydettikçe ahlaki usullere, fazilete, ahlaki eğitime ilgiyi azaltılar ve bazı durumlarda ahlak ve ahlaki faziletlere karşı savaş açtılar. Ama yenilerde bu yönden kişi ve toplumun sağlığı ciddi zararalara uğradığı için, ahlak ve ahlaki faziletlere ve ardından ahlaki eğitime yöneliş, şaşkırtıcı derecede artış göstermiştir.

daha da artması, çocukların dörtte birinin fakirlik içinde yaşaması. Gelecek nesiller, elli ya da yüz yıl sonra bu durumu nasıl görecekler? Birbiri ardına yapılan anketler, Amerika halkının büyük çoğunluğunun, ülkenin manevi ve ahlaki çöküş içerisinde olduğunu düşündüklerini göstermektedir. Okulların, ailelerin, kiliselerin, encümenlerin ve gurupların –ki tarih boyunca gençlere ahlaki mirasın aktarılmasından sorumluydular- bir araya gelip elbirliğiyle çocukların ahlaki yapılarını ve bilahare kültürümüzü düzeltmeleri gerektiği düşüncesi rüşt etmiştir. Okullar iyi huyların eğitilmesi alanında kendi paylarına düşen, yapabilecekleri şeyler olduğunun farkına vardılar. Onlar, huyları eğitmenin önceliğini kabul etmekle işe başlamalıydılar. Zira bu hedef, okulun diğer işlerinin temelidir.”⁸

Sünnette Ahlaki Eğitimin Hedefi

Sünnette ahlaki eğitimin hedeflerini sıralamadan önce hedefin tanımını yaparak ,hedef belirlemenin gerekliliği ve zarureti hakkında kısa bilgi verelim:

Hedefin Anlamı

Hedef lügatte yüksek olan şeyler (bina, kum tepesi vb.), isabet tahtası, insanın ulaşmak için çabaladığı şeyler (makam, mal mülk gibi) türünden amaç ve gayeler olarak tanımlanmıştır.⁹ Ancak eğitim ve öğretimde hedef, faydalı olduğu belli olan, ulaşılmak istenen son durum anlamındadır ve buna ulaşmak için uygun eğitim faaliyetlerinde bulunulması şarttır.¹⁰

Hedef Belirleme Zarureti

Eğitim ve öğretimin bir parçası olan eğitim hedeflerinin dört temel rolü vardır:

1- Eğitim hedefleri, eğitim faaliyetlerine rehberlik ederek yol gösterir. Bu yüzden belirli bir hedef olmazsa, eğitim faaliyetleri yolu da belirsiz olacaktır.

2- Eğitim hedefleri, özellikle de orta düzeyli hedefler, eğitim öğretim çalışanlarına amaç sunarak hedefe ulaşmak için harekete geçmelerini sağlamaktadır.

3- Eğitim faaliyetleri ve başarı-başarısızlık seviyeleri, eğer bir hedef belirlenmişse

⁸ Lickona, “Teacher’s Role in Character Education” in Journal of Education, vol.179, issue 2, p.1.

⁹ Muin, Ferheng-i Farsî, “Hedef “maddesi.

¹⁰ İslâm’a Göre Eğitimin Hedefleri, Havza ve Üniversite İşbirliği Kurumu, s. 5.

tespit edilebilir. Hedef belirlemek suretiyle eğitim faaliyetlerini değerlendirebilir, kuvvetli ve zayıf noktalarını tanıyabilir ve nihayetinde ıslah edebiliriz.

4- Eğitim hedeflerinin belirlenmesi, muhtelif eğitim ve öğretim alanlarında çalışanların birbirleriyle uyumlu olmalarını sağlar, aynı ya da zıt işlerin yapılmasını engeller.¹¹ Söylediklerimizden ahlakî eğitimde eğitim hedeflerini belirlemenin zaruri olduğu, hedef olmadan bu alanda başarıya ulaşmayı beklememek gerektiği açıkça anlaşılmaktadır.

Ahlakî Eğitimin Hedefleri

Masumların (as) sünnetinde, ahlakî eğitimin hedefinin basit değil, parça ve unsurlardan müteşekkil birleşik bir emir olduğu görülmektedir. Bu parça ve unsurlardan biri erdemlerin eğitimi ve aşağılıkların ortadan kaldırılması, diğeri ise ahlakî anlayış ve akletme eğitimidir.

Erdemlerin Eğitimi ve Aşağılıkların Ortadan Kaldırılması (Ahlakî Değerlere Pratikte Bağlı Kalma Gücünün Eğitilmesi)

Masumların (as) sünnetinde ahlakî eğitim hedefinin parça ve unsurlarından biri ahlakî erdemlerin eğitimidir. Çünkü onlar, kendi takipçilerini erdeme davet ediyor, aşağılıklardan alıkoyuyorlardı. Nitekim Peygamber (saa) risaletinin hedefleri

¹¹ Bu konuda daha fazla bilgi için bkz: Havza ve Üniversite İşbirliği Kurumu, *İslâm'a Göre Eğitim Hedefleri*, s. 6 ve Şeriatmedari, *Toplum ve Eğitim ve Öğretim*, 8. Baskı, Tahran, Emirkebir, 1367, s. 178.

arasında güzel ahlakî kemale ulaşdırmayı saymakta ve şöyle buyurmaktadır:

*“Ben ancak güzel ahlakî tamamlamak için gönderildim.”*¹²

Bir başka rivayette Hz. Ali'ye (as) şöyle nasihat etmektedir:

*“İyi ahlakî sıfatlara sahip ol ve amel et. Kötü ahlakî sıfatlardan uzak dur. Eğer böyle yapmazsan kendini kına.”*¹³

İmam Ali (as) de bir başka rivayette şöyle buyuruyor:

*“Faziletlerle süslen ve rezilliklerden uzaklaş.”*¹⁴

Bunlardan başka birçok rivayet mevcuttur. Bu rivayetlerde Peygamber (saa) ve Ehl-i Beyt (as) halkı iyi adetler edinmeye çağırılmış ve kötü adetlerden sakındırmışlardır. Peygamber (saa) bir rivayette şöyle buyuruyor:

*“Çok yemeye ve içmeye alışan kimse katı kalpli olur.”*¹⁵

Diğer bir rivayette ise şöyle buyuruyor:

*“Nefsini sabra alıştır. Çünkü sabır iyi bir ahlakıdır.”*¹⁶

İmam Bakır da (as) oğlu İmam Sadık'a (as) şöyle tavsiye ediyor:

*“Dilini iyi sözlere alıştır ki ondan faydalanabilesin. Çünkü dilini neye alıştırdıysan ona alışır.”*¹⁷

¹² Nuri, *Müstedrekü'l-Vesail*, c. 11, s. 187.

¹³ Kuleyni, *Kaфі*, c. 8, s. 79.

¹⁴ Amedi, *Gururu'l-Hikem ve Durru'l-Kelem*, s. 318.

¹⁵ Nuri, *Müstedreku'l-Vesail*, c. 1, s. 213.

¹⁶ Tusi, c. 4, s. 384.

¹⁷ Saduk, *Hisal*, c. 1, s.169.

Bu rivayetler açıkça Masumlara (as) göre iyi alışkanlıkların -ki bunlar ahlaki erdemlerin ta kendisidir- beğenilen, kötü alışkanlıkların ise -ki bunlar da ahlaki alçaklıklardır- beğenilmeyen davranışlar olduğu açıkça anlaşılmaktadır. İşte bu yüzden insanları beğenilen davranışlara yönlendirmiş ve beğenilmeyen davranışlardan alıkoymuşlardır.

Bununla birlikte Masumların (as) sünnetindeki eğitim hedefinin bir parçası erdemlerin eğitimi ve alçaklıkların uzaklaştırılmasıdır. Fakat dikkat edilmelidir ki erdemlerin eğitimi ve alçaklıkların ortadan kaldırılması, eğitim alan kişinin beğenilen davranışları kolaylıkla yapması, kötü davranışlardan uzak durmasını sağlamaktadır. Diğer bir deyişle eğitim gören şahsiyetin nefsinin erdemlerle süslemesi ve alçaklıklardan arındırması, amelde ahlaki değerlere bağlı kalmasını sağlamakta, içsel ve dışsal etkenlerin de bu bağlılığı bozamaması gücünü vermektedir.

Şuna dikkat edilmelidir ki, Masumların (as) sünnetinde iyi ahlaki sıfatlar tevhidî mahiyete sahiptir. Bu yüzden Peygamber (saa) ve Ehl-i Beyt'in (as) sünnetinde seküler toplumların ahlak düzeninde yer almayan ihlâs, yakin, tevekkül, korku ve ümit, şükür, Allah aşkı ve zikri gibi sıfatlar üzerinde durulmuştur. Aynı şekilde diğer ahlaki düzenlerde Allah'tan bağımsız düşünülen ahlaki sıfatlar, Masumların (as) sünnetinde Allah'a

imandan kaynaklanmaktadır. Örneğin yoksulların elinden tutmak örfi ahlak düzeninde, insanların aynı türden olmaları hasebiyle, bunun toplumsal ahlaki vazifeleri olduğu inancına dayalıdır. Masumların (as) ahlaki düzeninde ise bu dini bir vazifedir ve Allah'a imandan neşet eder.

Müminleri sevmek, mide ve tenasül organının iffetini korumak da böyledir.

İmam Bakır (as) buyuruyor:

"Peygamber (saa) buyurdu: İmanın en büyük kısımlarından biri Allah yolunda müminin mümini sevmesidir. Biliniz ki Allah için seven, Allah için düşmanlık eden, Allah için bağışlayan ve Allah için men eden kimse Allah'ın seçilmiş kullarındandır."

"Peygamber (saa) buyurdu: İmanın en büyük kısımlarından biri Allah yolunda müminin mümini sevmesidir. Biliniz ki Allah için seven, Allah için düşmanlık eden, Allah için bağışlayan ve Allah için men eden kimse Allah'ın seçilmiş kullarındandır."¹⁸

Bu rivayete göre müminlerin birbirlerini sevmesinin kökünde Allah'a iman vardır. Oysa örf ahlakına dayanan düzenlerde sevgiler dünyevi maslahatlar ve menfaatler çerçevesinde olur ve sadece bu çerçevede değerlidir. Yine İmam Bakır (as) buyuruyor:

"İbadetlerin en iyisi mide ve tenasülün iffetidir."¹⁹

Masumların (as) sünnetinde erdemlerin ve ahlaki iyi adetlerin eğitimine önem verildiği görülüyor. Ancak kabul ettikleri tüm ahlaki erdemlerin kökünde iman ve Allah'a inanç vardır ve bu hasletler dünyevi maslahatların yanı sıra insanın uhrevî maslahatlarını da temin etmektedir.

¹⁸ Kuleyni, *Kafi*, c. 2, s. 125.

¹⁹ *Age.*, c. 2, s. 79.

Ahlaki Anlayış ve Akletme Eğitimi

Peygamber (saa) ve Ehl-i Beyt'in (as) sünnetinde ahlaki eğitim hedefinin ikinci unsuru ahlaki anlayış ve akletmedir. Çünkü onlar nezdinde erdemler ve beğenilen ahlaki adetlerin anlama, tanıma ve bilgi olmadan bir değeri yoktur. Peygamber (saa) buyuruyor:

“Allah, kullarının arasında akıldan daha iyi bir şey taksim etmemiştir. Akıl sahibinin uykusu, cahilin geceyi uykusuz geçirmesinden iyidir. Akıl sahibinin yerinde kalması cahilin yolculuğundan daha iyidir. Allah hiçbir resulü veya nebiyi aklını kemale erdirip, tüm ümmetten daha akıllı olmadan görevlendirmemiştir. Peygamberin yapmayı düşündüğü (henüz yapmadığı), tüm çaba gösterenlerin çabasından daha üstündür. Kul, Allah'ı derk etmeden ilahi farzları eda etmiş sayılmaz. İbadet edenlerin hiçbirinin ibadeti fazilet olarak akıl sahiplerininkine ulaşmaz. Akıl sahiplerinden Allah Kuran-ı Kerim'de şöyle bahsetmektedir: Akıl sahiplerinden başkası zikretmez.”²⁰

İmam Kazım (as) buyuruyor:

“Ey Hişam! Allah'ın halka iki hücceti vardır: Zahiri hüccet ve batını hüccet. Zahiri hüccetler resuller, peygamberler ve imamlardır ve batını hüccet ise halkın aklıdır.”²¹

İmam (as) devamında şöyle buyuruyor:

²⁰ Kuleyni, c. 1, s. 12.

²¹ Age., c. 1, s. 15.

“Ey Hişam! Emirü'l-Müminin (as) şöyle buyuruyordu: Allah'a akıldan daha iyi bir şeyle ibadet edilmemiştir.”²²

Bu rivayette açıklıkla Peygamber (saa) ve Ehl-i Beyt'in (as) nazarında din ve din-darlığın temel rüknünün akıl olduğu görülmektedir. Öyle ki nübüvvetin gerek şartı Peygamberin aklının kemali ve diğerlerinin aklına olan üstünlüğüdür. Akıl sahibinin ibadetleri, amelleri ve davranışları, cahilin ibadetlerinden ve amellerinden üstündür.

Bu rivayetlerin genel olarak akletme ve tefekkürle ilgili olduğu, ahlaki anlayış ve marifetle bir ilgisinin neden olmadığı sorusu akla gelebilir. Cevabında, bu rivayetlerin içeriğinin, akletme ve tefekkürün genel olarak dindarlığın bir rüknü olduğunu ifade eden külli rivayetler olduklarını, İslami ahlak öğretileri de, İslam'ın bir parçası olduğu için akıl ve anlayışın İslami ahlakla ahlaklanmanın esas rükünleri arasında yer aldıklarını söyleyebiliriz.

Bu konuyu daha açıklıkla beyan eden başka rivayetler de vardır:

“Bir grup sahabe Allah Resulü'nün (saa) yanında bir adamı namazını, ibadetini ve iyi özelliklerini sayarak övdüler ve bu konuda mübalağa ettiler. Peygamber (saa) buyurdu: “Onun akli nasıldır?” cevabında “Ey Allah'ın Resulü! Biz onun ibadet ve çeşitli hayır işlerindeki çabasını anlatıyoruz ama siz onun aklını mı soruyorsunuz?” dediler. Peygamber (saa) buyurdu: Ahmak kişi ahmaklığı yüzünden bedbahtlıklara yakalanır ve günahkârlardan daha

²² Age., s. 17.

beter olur. Yarın (kıyamet gününde) halk, aklı ölçüsünde kemal derecelerini geçecekler ve Yaradanlarına ulaşacaklar."²³

Peygamber'in (saa) ashâbı, bahsedilen kişinin namaz, oruç, ibadet ve iyi özelliklerini övüyorlar ki bu sayılanların hepsi de iyi ahlaki sıfatlardır. Oysa Peygamber'e (saa) göre bir kimse ahlaki iyi işler yapsa ama ahlaki bilgi ve anlayışa sahip olmasa, davranışlarının bir değeri yoktur.

Başka bir rivayette İmam Sadık (as) Mufaddal'a şöyle buyuruyor:

*"Ey Mufaddal! Akletmeyen kimse kurtuluşa eremez ve ilmi olmayan kimse akledemez. Anlayış ehli olan kimse de çarçabuk yücelir"*²⁴.

Dikkat edilirse bu rivayette İmam'ın buyruğuna göre akıl ve tefekkür ehli olmayan kimse kurtuluşa eremeyecektir. Kurtuluşa ermenin şartlarından biri ahlaki değerlere bağlı kalmak olduğuna göre İmam Sadık'ın (as) nazarında akıl ve tefekkür ehli olmayan kimsenin ahlaki davranışlarının bir değeri olmadığını söyleyebiliriz. Bu rivayetten anlaşılıyor ki iyi ahlaki davranışların gösterilmesi ancak akıl ve anlayışla birlikte olursa değerlidir ve Allah tarafından ödüllendirilir. Çok açık ki bahsedilen akıl etme ve anlayış, ahlaki akıl ve anlayıştır, başka bir şey değil. Amel sahibinin akıl ve anlayışı ne kadar çok olursa değeri ve ödülü o kadar fazla olacaktır. Bununla beraber beğenilen ahlaki davranışlar, iyi ahlaki adetler ve özellikler ah-

laki anlayış ve bilgi olmadan, tek başına bir değere sahip değildir.

Söylediklerimizden Peygamber (saa) ve Ehl-i Beyt'in (as) sünnetinde ahlaki erdemlerin eğitiminin tek başına yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Bunların yanında ahlaki anlayış ve bilgi yönü de eğitilmelidir. Çünkü bunlar eğitimcinin müstakil olarak doğruyu yanlıştan ayırabilmesine ve muhtelif durumlarda kendi ahlaki vazifesini bilebilmesine yardımcı olursa değerlidir. Daha önce beyan edildiği gibi ahlaki erdemlerin eğitimi de insanın çeşitli durumlarda iç ve dış engellere rağmen doğru davranışları göstermesini kolaylaştırmaktadır. Bu yüzden ahlaki eğitimin hedefi, ahlaki erdemlerle birlikte ahlaki derk, anlayış ve bilgi eğitiminin verilmesidir diyebiliriz. Böylece öğrenci müstakil olarak doğru ve yanlış ahlaki davranışları tanıyarak amel edebilecektir.

Sonuç olarak Masumların (as) sünnetinde ahlaki eğitim hedefi, ahlaki vazifeyi teşhis ve bunlara amel etme gücünün eğitilmesidir. Burada iki noktaya dikkat edilmesi zaruridir:

Birinci nokta: Ahlaki vazifeyi teşhis gücünün eğitilmesi öğrencinin başkalarını taklit etmeden iyiyi kötüden, güzeli çirkin-den ayırt edebilme bilgisi ve akıl yetisine sahip olabilmesidir.

Ahlaki eğitim hedefinin bu boyutuyla ilgili şu noktaya dikkat edilmelidir: Ahlaki vazifeyi teşhis gücü, kişinin sadece kendi aklına dayanarak, ilahi vahiyden yardım almadan iyi ve kötü davranışları, hayrı ve şerri birbirinden ayırabileceği anlamına gelmemektedir. Öğrencinin akla ve ilahi

²³ İbn-i Ebil Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağâ*, c. 20, s. 4.

²⁴ Kuleyni, c. 1, s. 26. Bu konudaki diğer bir rivayet için bkz: Kuleyni, *age.*, c. 1 s. 11.

vahye dayanarak hayrı ve şerri, iyiyi ve kötüyü birbirinden ayırabileceği manasındadır. Çünkü Masumlara (as) göre insan akli birçok durumda hayrı şerden, iyiyi kötünden ayıramaz ve kesin bir hüküm veremez. Bu yüzden her zaman yaşamda doğru yolu bulmak için vahye ve ilahi yol göstericiliğe ihtiyaç duyar. Emirü'l-Müminin Ali (as), oğlu İmam Hasan'a (as) hitapla şöyle yazmaktadır:

*“Eğer bu nasihatlerimin bir kısmının (derki ve kabulünün) senin için zorluğu olursa bunu kendi bilgisizliğine ver. Çünkü sen başlangıçta bilgisiz yaratıldın ve sonra âlim oldun. Bilmediğin şeyler ne kadar da çoktur ve haklarında şüphe edersin. Gözlerin onlarla ilgili hataya düşer, daha sonra onları görür. Öyleyse seni yaratan, sana rızık veren ve seni kemale ulaştırana yapış. Kulluğunla ve yönelişinle kendini ona tanı ve ondan kork ve bil ki ey oğlum kimse Peygamber (saa) gibi Allah'tan haber getirmemiştir. Öyleyse onun arkasından, onun rehberliğinde kurtuluşa ermekten hoşnut ol.”*²⁵

Masumların (as) sünneti esasınca insan akli tek başına tüm iyi ve kötü davranışları derk edip birbirinden ayıramayacak kadar zayıftır. Bu yüzden beşerin ilahi hidayete tevessül edip sıkıca sarılmasından başka çaresi yoktur. Bir davranışın ilahi hükmü hakkında şüpheye düştüğünde ise ilahi günah tuzağına düşmemek ve yoldan çıkmamak için ihtiyat etmelidir. İmam Sadık (as) Ömer bin Hanzala'ya şöyle buyuruyor:

*“Meseleler şu üçünün dışında değildir. Doğruluğu açık olan ve amel edilen, yanlışlığı açık olan ve kendisinden kaçınılan ve doğruluk ya da yanlışlığının teşhisi müşkül olan ve bilgisi Allah ve Peygamberinin (saa) yanında olan. Allah Resulü (saa) buyurdu: Helal açıktır, haram da açıktır ama bazı işler helal ve haram arasında şüphelidir. Şüpheleri terk eden ilahi haramlardan kurtulur, şüphelere amel eden harama düşer ve bilmeden helak olur.”*²⁶

Ahlakî vazifelerin akla ve vahye dayanarak teşhis edilmesi gücü yüce bir hedeftir ancak herkesin ulaşabileceği bir hedef değildir, denmesi mümkündür. Acaba bu güce sahip olamayanlar ahlakî eğitimden mahrum mu kalmalıdır? Cevabında şöyle söylememiz gerekir. Peygamber (saa) ve Ehl-i Bey'tin (as) sünneti esasınca eğer bir kimse şahsen bir davranışın iyi veya kötü olduğuna dair karar veremezse, doğruyu yanlıştan, hayrı şerden ayırabilen güvenilir bir şahsın görüşüne göre amel edebilir. İmam Hasan Askeri (as) bu konuda şöyle buyuruyor:

*“Nefsini (pislikten) arındıran, dinini koruyan, nefsinin isteklerine muhalefet eden ve Mevlasının (Allah'ın) emirlerine itaat eden bir fakihî, halkın geneli taklit etmelidir.”*²⁷

Bu rivayetten de açıkça anlaşılmaktadır ki her ne kadar Masumlar (as) başkasını körü körüne taklit etmeye, taklit edilme vasıflarına sahip olmayanların ve güven telkin etmeyenlerin taklit edilmesine

²⁵ Hz. Ali, *Nehcü'l-Belağa*, 31. Mektup.

²⁶ Kuleyni, c. 1, s. 67.

²⁷ Hür b. Amili, *Vesailü's Şia*, c. 27, s. 131.

Erdemlerin eğitimi, kötü huyların ortadan kaldırılması veya ahlaki ilimlere amel etmek demek, kişinin kendi vazifesini teşhis ettikten sonra buna uygun amel etmesi, iç ve dış engellerin etkisinde kalmaması demektir. İçsel engeller genel olarak doğru ahlaki davranışlarla tezat halinde olan nefsin meyilleridir. Dış engeller ise genellikle doğru davranış karşısında çeşitli sebeplerden kaynaklanan toplumsal muhalefettir.

şiddetle karşı iseler de gerekli ilme ve takvaya sahip kimselere başvurulmasını uygun görüyor ve Şii'lerini onları izlemeye teşvik ediyorlar. Bu konu elbette akla uygundur. Çünkü insan akli da kişinin kendisinin doğru bir karar veremediği bir konuyla ilgili, o konuda uzmanlaşmış, maharet sahibi ve güvenilir kimselere müracaat ve onların görüşüne göre amel etmesine hükmetmektedir.

Bu rivayetlerin ahlaki meselelerle ilgili olmadığına söylenmesi de mümkündür. Bunlar dini konularla alakalıdır, denilebilir. Ancak İslami ahlak, İslam dininin bir parçası olduğundan, İmam'ın (as) Şii'ilerine “*dini vazifelerini teşhis etmek için fakihlere müracaat edin*” buyruğu ahlaki da kapsayacaktır. Bu duruma göre uzman olmayan halkın, ahlaki vazifelerini teşhis için İslami ahlak konusunda güvenilir uzmanlara müracaat etmesi lüzumludur.

İkinci nokta: Erdemlerin eğitimi, kötü huyların ortadan kaldırılması veya ahlaki ilimlere amel etmek demek, kişinin kendi vazifesini teşhis ettikten sonra buna uygun amel etmesi, iç ve dış engellerin etkisinde kalmaması demektir. İçsel engeller genel olarak doğru ahlaki davranışlarla tezat halinde olan nefsin meyilleridir. Dış engeller ise genellikle doğru davranış karşısında çeşitli sebeplerden kaynaklanan toplumsal muhalefettir.

Masumlar (as) birçok rivayette müminin zerre kadar dahi meşru olmayan nefsanî meyillerine tabi olmaması gerektiği

üzerinde durmuşlardır. Emirü'l- Müminin Ali (as) şöyle buyuruyor:

“Size nefsinizin eğilimlerinden uzak durmanızı tavsiye ediyorum. Nefsani eğilimler insanı körlüğe yani dünya ve ahirette yanlış yola götürür.”²⁸

Diğer bir rivayette ise şöyle buyuruyor:

“Sizin hakkınızda iki şeyden korkuyorum. Nefsinizin meyillerine uymanız ve uzun süren arzulara bulunmanız. Nefsin isteklerine uymak insanı haktan uzaklaştırır, uzun süreli arzular ise insanı ahiretten gafil kılar.”²⁹

Aynı şekilde Masumlar (as) birçok rivayette amelin doğruluğu teşhis edildikten sonra, halkın çoğunluğu karşı olsa bile, yapılması hususunda şüphe edilmemesi gerektiğini hatırlatmışlardır. Cafer b. İsa şöyle söylüyor:

“Biz İmam Rıza'nın (as) huzurundaydık. Yunus b. Abdurrahman da oradaydı. Bu sırada bir grup Basralı içeri girmek için izin istediler. İmam (as), Yunus'a üzerinde perde ve örtü olan harabe bir odaya girmesini işaret etti ve ona “Ben izin vermeden hareket etme” buyurdu. Basralılar girdiler ve Yunus hakkında çok kötü konuştular. İmam Rıza (as) başını önüne eğmişti ve bir şey söylemiyordu. Basralılar kalkıp gittiler. İmam (as) Yunus'a dışarı çıkması için izin verdi. O ağlayarak dışarı çıktı ve dedi ki “Sana feda olayım, ben senin imametini savunurken ashabin yanında böyle

bir durumda mıyım?” İmam (as) şöyle buyurdu: “Ey Yunus! İmamın senden razı iken ashabin bu tür konuşmalarının sana bir zararı yoktur... Ey Yunus! Eğer sağ elinde inci olsa ve halk onun deve pislği olduğunu söylese veya elinde deve pislği olsa ama halk onun inci olduğunu söylese senin durumunda bir değişiklik olur mu?” Hayır, diye cevapladı. İmam (as) devamla buyurdu: “Sizin durumunuz da böyledir. Eğer doğru yoldaysanız ve imamınız sizden razıysa halkın söylediklerinin size bir zararı dokunmaz.”³⁰

İmamlar (as) birçok rivayette takipçilerine Allah'ın emirlerini yerine getirirken kimsenin kınamasından korkmalarını tavsiye etmişlerdir. İmam Bakır (as) şöyle buyuruyor:

“Allah yolunda kınayıcıların kınamasından korkmayınız.”³¹

Bu şekilde Peygamber'in (saa) ve Ehl-i Bey't'in (as) sünnetinde ahlaki eğitimin hedefinin, ahlaki erdemlerin öğretiminin yanı sıra, bu yönde akletme ve anlayış eğitiminin verilmesi olduğu açıklığa kavuştu. Bunu yaparken öğrenci, akla ve vahye veya güvenilir ve salahiyyet sahibi kişilere başvurarak kendi ahlaki vazifesini belirlemeli, iç ve dış engellere takılmadan vazifesiyle amel etmelidir.

²⁸ Muhaddis Nuri, *Müstedreku'l-Vesail*, c. 12, s. 113.

²⁹ Kuleyni, c. 2, s. 235.

³⁰ Meclisi, *Biharu'l-Envar*, c. 2, s. 65.

³¹ Kuleyni, c. 5, s. 55.